

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO TYRIMAS

Orinta Čegyte¹, Algita Miečinskienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

El. paštas: ¹orinta.cegyte@yahoo.com; ²algita.miecinskiene@vv.vgtu.lt

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti ir įvertinti veiksnius, turinčius įtakos tiesioginių užsienio investicijų apimčiai. Šiam tikslui pasiekti atliekama teorinių aspektų ir empirinių tyrimų tiesioginių užsienio investicijų srityje lyginamoji analizė. Išskiriami pagrindiniai veiksniai, lemiantys TUI pritraukimą. Taikant matematinis statistinius metodus kiekybiškai įvertinama TUI ir pasirinktų veiksmų priklausomybė.

Reikšminiai žodžiai: tiesioginės užsienio investicijos, ekonomikos augimas, eksportas.

Ivadas

Dabartinėmis globalizacijos sąlygomis tarptautinis kapitalas vis intensyviau eksportuojamas ir importuojamas užsienio investicijų forma. Dažniausiai užsienio investicijos iš vienos šalies į kitą perkeliama tiesioginių užsienio investicijų (toliau – TUI) forma, sukuriama ilgalaikius bendradarbiavimo santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo šalies bei investicijas priimančios šalies. Tiesioginės užsienio investicijos dažnai apibrėžiamos kaip vienas pagrindinių ūkio plėtros ir ekonominio augimo veiksnių. Toks požiūris į TUI diktuoja ir atitinkamą ekonominę politiką užsienio kapitalo atžvilgiu.

Straipsnio tikslas – nustatyti ir įvertinti veiksnius, darančius įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui.

Tyrimo metodika – loginė lyginamoji analizė, sintezė, koreliacinė regresinė analizė.

Teoriniai TUI poveikio aspektai

Mokslinėje literatūroje, analizuojant TUI, išskiriamas dvejopas TUI poveikis ekonomikos augimui: teigiamas ir neigiamas.

Teigiamas požiūris dažniausiai remiasi J. H. Dunningo teorija – TUI kaip ūkio plėtros veiksnys dėl didėjančio produktyvumo gali paspartinti pramonės plėtrą (Dunning 1993). Kita TUI teigiamos įtakos teorija aiškina, kad vietinėje rinkoje uždirbtas pelnas priklauso nuo pagrindinių užsienio kapitalo įplaukų dydžio, išlaidų elastingumo, sukauptos patirties bei žinių nutekėjimo masto. Toks žinių nutekėjimas iš pažangios užsienio

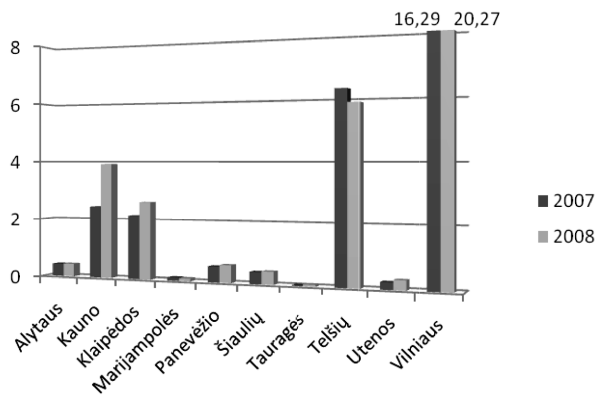
kompanijos keliais būdais veikia produktyvumo augimą. Pirmiausia, vietinė įmonė gali padidinti savo produktyvumą kopijuodama kai kurias technologijas. Antra, ji gali efektyviau naudoti jau egzistuojančias technologijas arba dėl išaugusios konkurencijos rinkoje ieškoti naujų technologijų. Trečia, užsienio investuotojas gali mokyti vietinius darbuotojus, kurie vėliau įsidarbina vietinėse įmonėse (Ginevičius 2005).

Neigiamas poveikis remiasi prielaida, kad užsienio kapitalo įmonės, kurios veikia ypač didele koncentracija pasižyminčiose ūkio šakose, turinčiose aukštus patekimo į rinką barjerus, sudaro galimybes užsienio įmonėms pasiimti ekonominę rentą bei ištraukti iš vietinės šalies kapitalą, o tai gali lemti šalies ekonomikos augimo tempų sulėtėjimą (Tvaronavičienė, Kalašinskaitė 2003).

Neigiamu tiesioginių užsienio investicijų poveikiu galima įvardinti ir didėjančią šalies valdžios priklausomybę nuo užsienio investuotojų, kai ne visada dalijamasi gaunama nauda su šalimi, priėmusia investicijas. Šalies ūkis taip pat įgyja technologinę priklausomybę nuo užsienio investicijas suteikusių subjekto.

Netolygus TUI srautų Lietuvoje pasiskirstymas tiek pagal ekonomines veiklas, tiek pagal apskritis (1 pav.) daro įtaką šalies ūkio restruktūrizacijai ir skatina asinchronišką ūkio plėtrą. Tai galima įvardyti kaip neigiamą TUI poveikį.

Remiantis nagrinėtais autorių požiūriais, galima apibendrinti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą tuo pat metu gali daryti nevienareikšmę įtaką ekonominiam šalies augimui.

1 pav. TUI pagal apskritis Lietuvoje (mlrd. Lt)
 Šaltinis: Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės (2008)
Fig. 1. FDI in Lithuania by county (mlrd. Lt)
 Source: Department of Statistics to the Government of LR (2008)

Empirinių tyrimų TUI srityje apžvalga

Teigiamas TUI vertinimas ir jų įvardijimas vienu svarbiausių ekonominio augimo veiksnių lemia šios srities tyrimų gausą. Dažniausiai tyrimuose analizuojamos priežastys, lemiančios TUI srautus, apimtį, tiesioginio investavimo formas, pasiskirstymą tarp valstybių, nagrinėjamas ekonomikos augimo ir TUI sąryšis bei kitos problemos.

Vienas pirmųjų TUI teorinių tyrimų yra S. H. Hymer tyrimas, atliktas apie 1960 metus (Cirulytė 2003). Tyrimu autorius nustatė, kad vietinės įmonės turi pranašumų palyginti su užsienio kompanijomis vidaus rinkoje dėl geresnio vietinės aplinkos pažinimo. Todėl užsienio kompanijos, norėdamos konkuruoti su vietinėmis kompanijomis, turi būti pranašesnės kitose srityse.

Bisat, El-Erian, El-Gamal ir Mongelli tyrė investicijas ir ekonomikos augimą Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos šalyse. Autoriai išskyrė pagrindinius investicijas skatinančius elementus, tokius kaip valstybės, siekiančios padidinti tiesioginių užsienio investicijų apimtį, stabilumas, makroekonominė aplinka, struktūrinių reformų sparta, didesnis dėmesys socialiniam sektoriui ir institucinės bazės stiprinimas. Tyrimo metu autoriai nustatė, kad šalis, jau sumažinusios ar mažinančios muitų tarifus, pritraukė daugiau užsienio investicijų (Bisat *et al.* 2002).

Blomstorm, Lipsey, Zejan analizavimą TUI įtaką bendrojo vidaus produkto augimui išsivysčiusiose ir besivystančiose šalyse (Gregorio 2003). Autoriai nustatė, kad TUI teigiamai veikia ekonomikos augimą, akcentavo investicijas priimančios šalies pajamų lygio svarbą ir padarė išvadą, kad, esant aukštesniam pajamų lygiui, TUI duoda didesnę efektą ekonomikos augimui.

Borensztein, De Gregorio ir Lee tyrė TUI įtaką ekonomikos augimui 69 besivystančiose valstybėse (Bo-

rensztain, Gregorio 1998). Tyrimo metu buvo nustatyta teigiama ir neigiama TUI įtaka šalies ekonomikos augimui. Autoriai pažymėjo, jei vietinė šalis nori pasinaudoti TUI teikiamais pranašumais, pirmiausia turi pasiekti bent minimalų žmogiškojo kapitalo kokybės lygį. Tik pasiekus tam tikrą žmogiškojo kapitalo kokybės lygmenį, ekonomikos augimą gali lemti TUI srautai. Panašų tyrimą atlikę Balasubramanyam, Salisu ir Sapsford (Gregorio 2003) patvirtino stiprų teigiamą ryšį tarp TUI ir žmogiškojo kapitalo kokybės. Autoriai tyrimo metu nustatė, kad rinkos dydis ir konkurencingumas skatina pozityvų TUI poveikį.

Gholami, Lee, Heshmati savo tyrimuose nagrinėja tiesioginių užsienio investicijų bei informacinių ir komunikacinių technologijų priklausomybę. Autoriai teigia, kad dauguma valstybių vyriausybių manydamos, kad TUI lemia ekonomikos augimą, vienu pagrindinių strateginių tikslų iškėlė tikslą pritraukti kuo daugiau investicijų. Autoriai įvardija tokius pagrindinius TUI pritraukimo veiksnius: šalies infrastruktūra, žmogiškojo kapitalo kokybė, maži atlyginimai, turimi gamtos išteklių, politinis stabilumas. Tačiau autoriai pabrėžia, kad šie veiksniai dėl įvykusių pokyčių nebėra tokie svarbūs, nes ateityje naujos informacinės ir komunikacinės technologijos taps pagrindiniu investicijų pritraukimo veiksniu (Gholami, Lee, Heshmati 2005).

Nemažai dėmesio Lietuvos ir užsienio mokslininkai skiria susijungimų ir išsigijimų, kaip vienos iš tiesioginio investavimo užsienyje formų, tyrimams. Autoriai (Miečinskienė 2006; Gugler *et al.* 2003) nagrinėja susijungimus ir išsigijimus skatinančias priežastis. Teigiama, kad sinergijos siekimas, verslo diversifikacija, siekis sumažinti mokesčius bei gerinti valdymo kokybę yra pagrindinės priežastys, dėl kurių plečiasi tarptautinė įmonių rinka – rinka, kurioje įmonės yra parduodamos ir perkamos.

Zhang tyrime nagrinėjo TUI įtaką ekonomikos augimui Rytų Azijos ir Lotynų Amerikos šalyse (Zhang 2001). Autorius nustatė, kad TUI skatina ekonomikos augimą tik tuo atveju, jei investicijas priimančioje šalyje vykdoma liberali prekybos politika bei yra gana aukštas žmogiškojo kapitalo kokybės lygis.

Ram, Zhang atliko tyrimą, kuriame analizavo TUI ir ekonominio augimo ryšių pobūdį (Ram, Zhang 2001). Autoriai padarė išvadą, kad TUI skatina ekonominį augimą, jei šalyje yra gana aukštas technologijų bei išsilavinimo lygis.

Hyun tyrė institucijų veiklos kokybės poveikį tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Šis autorius teigia, kad institucijų veiklos kokybė yra vienas svarbiau-

sių veiksnių pritraukiant užsienio investicijas. Tačiau pabrėžia, kad institucijų kokybės augimas daro įtaką ekonomikos augimui tik ilguoju laikotarpiu, taigi padidinus institucijų kokybę, šalies ekonomika augti pradės tik po kai kurio laiko (Hyun 2006).

Johnson savo tyrime nustatė, kad TUI skatina ekonomikos augimą tik besivystančiose šalyse, o išsivysčiusių šalių ekonomikai poveikio nedaro (Johnson 2006).

Nair-Reichert, Weinhold tyrė TUI poveikį besivystančioms šalims (Nair-Reichert, Weinhold 2001). Tyrimo metu autoriai nustatė, kad TUI yra pagrindinis veiksnys, skatinantis ekonomikos augimą. Šias išvadas patvirtina ir kitų autorių atlikti tyrimai (Baharumshah, Thanoon 2006; Berthelemy, Demurger 2000).

Unit, Mustafa nagrinėja TUI poveikį ekonomikos augimui. Autoriai įvardina, kad TUI daro įtaką investicijas priimančios šalies ekonomikos augimui tokiais būdais: padidina vietinės šalies kapitalą, diegia naujas technologijas ir technines žinias, padidina vietinę konkurenciją, plėtoja, tobulina žmogiškuosius išteklius, skatina naujų darbo vietų atsiradimą, teigiamai veikia mokėjimų balansą, didina šalies biudžeto pajamas. Taip pat autoriai išskiria pagrindinius veiksnius, skatinančius TUI srautus, tai rinkos dydis, darbo kaina šalyje, prekybos barjerų nebuvimas, šalies plėtros tempai, nedideli mokesčių tarifai (Unit, Mustafa 2007).

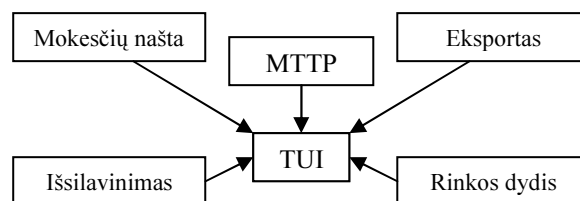
TUI poveikio ekonomikos augimui skirtingose valstybėse analizei ir palyginimui ypač svarbu tyrimo metodai, kuriuos taikant ir gauti tyrimo rezultatai. Metodo parinkimas bei jo taikymo būdas lemia vertinimo rezultatus. Todėl tiek TUI poveikio, tiek ekonominio augimo vertinimas dėl skirtingų tyrimo metodų, gali duoti netikslių ir tarp skirtingų šalių nepalyginamų rezultatų (Tvaronavičienė *et al.* 2008).

Apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių atliktus empirinius tyrimus TUI srityje, galima daryti išvadą, kad vis tik dauguma empirinių tyrimų rodo didesnę teigiamą TUI įtaką ekonomikos augimui nei neigiamą.

TUI kiekybinis įvertinimas

Remiantis išanalizuota moksline literatūra bei užsienio autorių atliktais empiriniais tyrimais buvo išskirti veiksniai, darantys įtaką TUI pritraukimui į šalį ir lemiantys TUI srautus: 1) eksporto apimtys; 2) rinkos dydis; 3) mokesčių našta; 4) išsilavinimo lygis; 5) mokslinių tyrimų ir technologijų pažangos (toliau – MTTP) naudojimo lygis. Literatūroje teigiama, kad šie veiksniai daro įtaką TUI pritraukimui bei investicijų srautų didėjimui.

Ryšiai tarp TUI ir atrinktų veiksnių (eksporto, rinkos dydžio, mokesčių naštos, išsilavinimo bei mokslinių tyrimų ir technologijų pažangos lygio) ištirti naudoti 2000–2007 metų Lietuvos Respublikos statistikos departamento pateikti duomenys. Buvo ištirtas atrinktų veiksnių ir TUI ryšio stiprumas taikant koreliacinės analizės metodą, o gauti rezultatai buvo patikrinti pagal Studento kriterijų. Tyrimo modelis pateiktas 2 pav.

2 pav. Tyrimo modelis
Fig. 2. The research model

Tyrimo metu gauti rezultatai parodė, kad iš analizuotų veiksnių TUI turi stipriausią tiesioginį ryšį su MTTP (žr. lentelę). Nors Lietuva dažniau vertinama kaip technologijų kopijuotoja ir diegėja nei kūrėja, rezultatai rodo, kad MTTP daro didžiausią įtaką TUI srautams į Lietuvą.

Lentelė. Koreliacinės analizės rezultatai: koeficientai
Table. Correlation analysis results: the coefficients

MTTP	Eksportas	Rinkos dydis	Mokesčių našta	Išsilavinimas
0,9902	0,9748	-0,8620	0,9041	0,9391

Ryšys tarp TUI ir trijų veiksnių (eksporto, išsilavinimo ir mokesčių naštos) vertinamas kaip labai stiprus tiesioginis ryšys. Šių veiksnių ir TUI priklausomybė patvirtina teorines prielaidas, teigiančias, kad žema mokesčių našta ir išsilavinimas, žmogiškojo kapitalo kokybė skatina TUI atėjimą.

Tyrimo metu nustatytas vienas atvirkštinis, tačiau stiprus ryšys tarp TUI ir rinkos dydžio. Tokius rezultatus galima paaiškinti gyventojų skaičiaus augimo svyravimais, t. y. TUI visais analizuotais laikotarpiais augo, o gyventojų skaičius dėl emigracijos ir neigiamo natūralaus gyventojų prieaugio mažėjo.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima daryti išvadą, kad tiesiogines užsienio investicijas teigiamai veikia tiek MTTP, tiek eksportas, o mokesčių našta ir šalies išsilavinimo lygis vaidina svarbų vaidmenį pritraukiant TUI.

Išvados

1. Tiesioginės užsienio investicijos dažniausiai vertinamos kaip vienas svarbiausių ekonominių augimą skatinančių veiksnių. Toks požiūris lemia valstybės politiką užsienio kapitalo atžvilgiu.

2. Literatūroje, analizuojant TUI, išskiriamas dvejo- pas poveikis ekonomikos augimui: teigiamas ir neigiamas. Galima teigti, kad užsienio kapitalo perkėlimas iš vienos šalies į kitą vienu metu gali daryti prieštarin- gą įtaką šalies ekonominiam augimui.

3. Atlikta užsienio autorių empirinių tyrimų TUI sri- tyje lyginamoji analizė leidžia daryti išvadą, kad daugu- ma empirinių tyrimų rodo didesnę teigiamą TUI įtaką ekonomikos augimui nei neigiamą.

4. TUI ir išskirtų, literatūroje dažniausiai pagrindi- niais TUI lemiančiais veiksniais įvardijamų, veiksnių priklausomybės įvertinimas parodė, kad stipriausias poziti- vus ryšys yra tarp TUI ir MTTP. Nustatyti trys labai stiprūs tiesioginiai TUI ryšiai su eksportu, išsilavinimo lygiu, mokesčių našta. Nagrinėjant TUI ir rinkos dydį, gautas stiprus atvirkštinis ryšys.

Literatūra

- Baharumshah, A.; Thanoon, M. 2006. Foreign capital flows and economic growth in East Asian countries, *China economic review* 17: 70–83.
- Berthelemy, J.; Demurger, S. 2000. Foreign direct investment and economic growth: theory and application to China, *Review of Development Economics* 4(2): 140–155.
- Bisat, A.; El-Erian, M.; Mongelli, F. 1996. *Investment and growth in the Middle East and North Africa*. Working Paper of the International Monetary Fund, Working Paper No. 124.
- Borensztein, E.; De Gregorio, J. 1998. How does FDI affect growth? *Journal of International Economics* 45: 115–135.
- Cirulytė, R. 2003. Tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomi- kos augimo sąveika, iš *Verslas, vadyba ir studijos 2003*: mokslo darbai. Vilnius, 16–20.
- Dunning, J. H. 1993. *The globalization of Business*. London, Routledge.
- Gholami, R.; Lee, S. Y. T.; Heshmati, A. 2005. The causal relationship between information and communication tech- nology and direct foreign investment, *Journal of Internatio- nal Economics* 38: 105–118.
- Ginevičius, R. 2005. *Eksperto ir investicijų plėtra Lietuvoje*. Vilnius: Technika.
- Gregorio, J. 2003. *The Role of FDI and Natural Resources in Economic Development*. Central Bank of Chile. Working paper, No. 196.

- Gugler, K.; Mueller, D.; Yurtoglu, B.; Zulehner, C. 2003. The effects of mergers: an international comparison, *Internatio- nal Journal of Industrial Organization* 21: 625–653.
- Hyun, H. J. 2006. Quality of institutions and foreign direct investment in developing countries: causality tests for cross- country panels, *Journal of Business Economics and Mana- gement* 7(3): 103–109.
- Johnson, A. 2006. *Effects of FDI Inflows on Host Country Eco- nomic Growth*. Working paper No. 58.
- Miečinskienė, A. 2006. The research on motives and tendencies of cross-border merges and acquisitions, in *The 4th interna- tional scientific conference “Business and management’ 2006”*. 14th international scientific conference “Enterprice management: diagnosis, strategy, efficiency”: Selected pa- pers (5–6 October 2006, Vilnius, Lithuania), 123–128.
- Nair-Reichert, U.; Weinhold, D. 2001. Causality tests for cross- country panels: a new look at FDI and economic growth in developing countries, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 63/2: 153–171.
- Ram, R.; Zhang, K. 2002. Foreign direct investment and eco- nomic growth: evidence from cross-country data for the 1990s, *Economic Development and Cultural Change* 51: 205–215.
- Tvaronavičienė, M.; Ginevičius, R.; Grybaitė, V. 2008. Baltijos šalių išsivystymo palyginimas: praktiniai kompleksinio po- žiūrio taikymo aspektai, *Verslas: teorija ir praktika* 9(1): 51–64.
- Tvaronavičienė, M.; Kalašinskaitė, K. 2003. Tiesioginių užsie- nio investicijų įvertinimas Baltijos šalyse, *Verslas: teorija ir praktika* 4(3): 129–140.
- Unit, G.; Mustafa, Y. 2007. The effect of FDI on economic growth: a panel data evidence for developing countries, *Journal of Academic Studies* 34: 1–13.
- Zhang, K. 2001. Does FDI promote economic growth? Eviden- ce from East Asia and Latin Amerika, *Contemporary Eco- nomic Policy* 19(2): 175–185.

A SURVEY ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT IMPACT

O. Čegyte, A. Miečinskienė

Summary

In global economy foreign capital flows from one country to another, and mostly from developed countries to less devel- oped countries in order to take advantages of low rates of raw materials and wages, is an often phenomenon. Foreign direct investment is usually treated as important factor of economic growth. A separate part of this research includes the analysis of the factors influencing FDI flows in the countries. These factors are export, market capacity, tax rates, education level and the level of research and development. The research shows strong relation with all these determinants in Lithuania.

Keywords: foreign direct investment, economic growth, export.